

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΕΝΤΥΠΟ ΟΔΗΓΙΩΝ
ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗ ΤΗΣ ΑΙΤΗΣΗΣ
ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗΣ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑΣ

ΡΕΘΥΜΝΟ 2010

Σύμφωνα με την *Εθνική Επιτροπή Βιοηθικής*:

- Κάθε ερευνητικός οργανισμός αναλαμβάνει να προβλέψει ειδικούς στο αντικείμενό του κανόνες δεοντολογίας της έρευνας και να διασφαλίσει την τήρησή τους.
- Κάθε οργανισμός επιβάλλεται να συγκροτήσει επιτροπή δεοντολογίας και να υποστηρίζει την απρόσκοπτη λειτουργία της.

Σας ζητείται να συμπληρώσετε αυτή την αίτηση ώστε να διασφαλιστεί, κατά το δυνατόν, ότι κατά τη διεξαγωγή της προτεινόμενης έρευνας, δεν θα παραβιαστούν βασικοί δεοντολογικοί κανόνες, η τήρηση των οποίων αποτελεί σημαντικότερη υποχρέωση κάθε ψυχολόγου. Ο ρόλος της Επιτροπής Ερευνητικής Δεοντολογίας είναι να σας παράσχει ανατροφοδότηση, ώστε (α) να διασφαλίζονται τα δικαιώματα των συμμετεχόντων στην έρευνα και (β) να βοηθηθείτε ο ίδιος στο σχεδιασμό ενός ερευνητικού πλάνου με ευαισθησία σε θέματα δεοντολογίας. Σημειώστε επίσης ότι, σύμφωνα με το *Εγχειρίδιο Δημοσιεύσεων* της Αμερικανικής Ψυχολογικής Ένωσης (APA Publication Manual, 5η έκδοση, σελ. 19), κάθε ερευνητική εργασία που υποβάλλεται για δημοσίευση πρέπει να συνοδεύεται από έγγραφη διαβεβαίωση ότι, κατά τη διεξαγωγή της έρευνας, ακολουθήθηκαν οι δεοντολογικές αρχές της Αμερικανικής Ψυχολογικής Ένωσης (American Psychological Association, APA). Οι οδηγίες προς τους συγγραφείς όλων των επιστημονικών περιοδικών που εκδίδονται από την APA (και πάμπολλων άλλων που ακολουθούν τις ίδιες δεοντολογικές αρχές) περιλαμβάνουν την πρόταση: "Απαιτείται από τους συγγραφείς να δηλώσουν εγγράφως ότι ενήργησαν σύμφωνα με της δεοντολογικές αρχές της APA σε ό,τι αφορά στη μεταχείριση του δείγματος, ανθρώπων ή ζώων, ή να περιγράψουν τις λεπτομέρειες αυτής της μεταχείρισης".

Ένας αυξανόμενος αριθμός Ελληνικών πανεπιστημίων έχουν υιοθετήσει κώδικες δεοντολογίας που αναφέρονται εν μέρει ή εξολοκλήρου σε ερευνητικά θέματα. Μπορείτε να ενημερωθείτε σχετικά από τις ακόλουθες ιστοσελίδες:

Κώδικας Δεοντολογίας στην Έρευνα του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης:

http://www.rc.auth.gr/dnnee/Portals/0/kodikas_deontol/kwdikasdeontologias.pdf

Κώδικας Δεοντολογίας Ερευνών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων:

<http://www.rc.uoi.gr/Files/kodikas.htm>

Κώδικας Δεοντολογίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας:

<http://www.uth.gr/ereuna/ethics>

Επιτροπή Ηθικής και Δεοντολογίας του Ιδρύματος Τεχνολογίας και Έρευνας:

http://www.forth.gr/index_main.php?c=46&l=g

ΣΥΝΗΘΕΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- Η έρευνά μου αφορά πειραματόζωα. Ποια φόρμα πρέπει να χρησιμοποιήσω;

Η Επιτροπή Ερευνητικής Δεοντολογίας εξετάζει αιτήσεις που αφορούν αποκλειστικά έρευνα με ανθρώπους συμμετέχοντες. Η δεοντολογία της έρευνας σε πειραματόζωα ορίζεται από το Προεδρικό Διάταγμα 160/1991 που εναρμονίζει την εθνική νομοθεσία με την κοινοτική οδηγία 1986/609 και το Νόμο 2015/1992 (ΦΕΚ Α' 30, "Κύρωση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την προστασία των σπονδυλωτών ζώων που χρησιμοποιούνται για πειραματικούς ή άλλους επιστημονικούς σκοπούς"), ο οποίος ενσωματώνει στο εθνικό δίκαιο την Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα σπονδυλωτά ζώα που χρησιμοποιούνται για ερευνητικούς και άλλους επιστημονικούς σκοπούς. Τα πλήρη κείμενα είναι διαθέσιμα στην ιστοσελίδα της Εθνικής Επιτροπής Βιοηθικής:

http://www.bioethics.gr/media/pdf/biolaw/animal/animal_directive_gr.pdf

http://www.bioethics.gr/media/pdf/biolaw/animal/animal_gr.pdf

Επίσης, δείτε τις "Οδηγίες για Ηθική Συμπεριφορά στη Φροντίδα και Χρήση Ζώων" ("Guidelines for Ethical Conduct in the Care and Use of Animals") της Αμερικανικής Ψυχολογικής Ένωσης (American Psychological Association):

<http://www.apa.org/science/leadership/care/guidelines.aspx>

Ευρέως χρησιμοποιούμενος είναι και ο "Οδηγός για τη Φροντίδα και Χρήση Εργαστηριακών Ζώων" ("Guide for the Care and Use of Laboratory Animals") του Ινστιτούτου Έρευνας Εργαστηριακών Ζώων (Institute for Laboratory Animal Research):

http://www.nap.edu/catalog.php?record_id=5140#toc

Τέλος, ιδιαίτερα χρήσιμο κείμενο είναι και η "Δήλωση για τη Χρήση Ζώων στη Βιοϊατρική Έρευνα" ("Statement on Animal Use in Biomedical Research") της Παγκόσμιας Ιατρικής Ένωσης (World Medical Association):

<http://www.wma.net/en/30publications/10policies/a18/index.html>

- Στην έρευνά μου προτίθεμαι να χορηγήσω κάποιο φάρμακο. Ποια φόρμα πρέπει να χρησιμοποιήσω;

Η Επιτροπή Ερευνητικής Δεοντολογίας του Τμήματος Ψυχολογίας δεν έχει αρμοδιότητα και δεν εξετάζει αιτήσεις που αφορούν έρευνες με χορήγηση φαρμάκων σε ανθρώπους. Στα πλαίσια του Πανεπιστημίου Κρήτης, τέτοιου είδους έρευνες συνιστάται να διεξάγονται σε συνεργασία με το Τμήμα Ιατρικής και κατόπιν εγκρίσεως του πρωτοκόλλου από την "Επιτροπή Επιστημονικής & Ακαδημαϊκής Δεοντολογίας" του οικείου Τμήματος. Σημειώστε επίσης ότι αρμοδιότητα για την έγκριση κλινικών μελετών σχετικών με φαρμακευτικά σκευάσματα σε ανθρώπους έχει η Εθνική Επιτροπή Δεοντολογίας (ΕΕΔ) για Κλινικές Μελέτες, ανεξάρτητο γνωμοδοτικό όργανο με έδρα τον Εθνικό Οργανισμό Φαρμάκων (ΕΟΦ):

<http://www.eof.gr/web/quest/clinical>

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Η Επιτροπή Ερευνητικής Δεοντολογίας (ΕΕΔ) κατανοεί ότι, για πολλούς από εσάς και ιδιαίτερα όσους είσαστε προπτυχιακοί ή μεταπτυχιακοί φοιτητές, η συμπλήρωση της αίτησης μπορεί να φαίνεται δύσκολη και χρονοβόρα. Η αίσθηση αυτή εντείνεται από το ότι ενδέχεται να συμπληρώνετε αυτή την αίτηση για πρώτη φορά και δεν αισθάνεστε βεβαιότητα για το τι "πρέπει" και τι "δεν πρέπει" να κάνετε (δηλ. τι ορίζουν οι δεοντολογικοί κανόνες που διέπουν το έργο των ψυχολόγων διεθνώς). Αυτό το έντυπο οδηγιών καταρτίστηκε για να σας βοηθήσει. Όπως θα δείτε, για τη διευκόλυνσή σας, το κείμενο των κυριότερων δεοντολογικών αρχών παρατίθεται αυτούσιο, ώστε να γνωρίζετε ακριβώς με βάση ποιες αρχές η ΕΕΔ θα εξετάσει και θα σχολιάσει την αίτησή σας.

Η αίτηση προς την ΕΕΔ αναφέρεται στα εξής εννέα κύρια θέματα:

Σελίδα

1. Συγκεκριμένα στοιχεία για την έρευνά σας.....	5
• Σκοποί της έρευνας	
• Οφέλη της έρευνας	
• Χαρακτηριστικά του δείγματος	
2. Προσέλκυση ενδιαφερομένων και επιλογή συμμετεχόντων.....	6
3. Εξασφάλιση ενήμερης συγκατάθεσης συμμετεχόντων.....	7
4. Κίνητρα συμμετοχής και αποζημίωση.....	11
5. Μέθοδοι της έρευνας.....	13
6. Χρήση παραπλάνησης και διαδικασία απενημέρωσης.....	14
7. Προστασία της ανωνυμίας των συμμετεχόντων.....	15
8. Σύγκρουση συμφερόντων.....	16
9. Πιθανοί κίνδυνοι και πρόληψή τους.....	17

1. ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ ΣΑΣ

Στο τμήμα αυτό, σας ζητείται να περιγράψετε (α) τους σκοπούς της έρευνας, (β) τα οφέλη της έρευνας και (γ) τα χαρακτηριστικά του δείγματος. Πληροφορίες σχετικές με το (α) και (β) σας ζητούνται γιατί, σύμφωνα με τη δεύτερη αρχή του Κώδικα της Νυρεμβέργης, "Το έρευνα θα πρέπει να αποδίδει ουσιαστικά αποτελέσματα προς όφελος της κοινωνίας, αποτελέσματα τα οποία δεν θα μπορούσαν να επιτευχθούν με άλλες μεθόδους ή μέσα μελέτης, και δεν θα πρέπει να είναι τυχαία ή άσκοπη."

Μπορείτε να διαβάσετε τις υπόλοιπες αρχές του Κώδικα της Νυρεμβέργης, καθώς και κάποια στοιχεία για τις ιστορικές συνθήκες που οδήγησαν στη διατύπωση αυτών των αρχών μετά το 2ο Παγκόσμιο Πόλεμο, από αυτή την ιστοσελίδα:

http://en.wikipedia.org/wiki/Nuremberg_Code

Επίσης, διαβάστε αυτό το εξαιρετικό άρθρο της εφημερίδας "Το ΒΗΜΑ" με τίτλο "Η σκοτεινή πλευρά της επιστήμης: Πειράματα σε ανθρώπους", το οποίο εξιστορεί τις δραματικότερες περιπτώσεις παραβίασης δεοντολογικών αρχών:

<http://www.tovima.gr/default.asp?pid=2&ct=34&artid=114267&dt=12/09/1999>

Με άλλα λόγια, στόχος σας είναι, χρησιμοποιώντας απλή και κατανοητή γλώσσα, να δείξετε ότι (α) οι σκοποί της έρευνας που προτείνετε είναι σαφείς και (β) η επιστήμη της ψυχολογίας ή η κοινωνία θα επωφεληθεί με κάποιο ουσιαστικό τρόπο από τη διεξαγωγή της. Η επιτροπή σαφώς δεν αναμένει ότι κάθε έρευνα θα έχει τεράστιο ή οικουμενικό αντίκτυπο (όπως η ανακάλυψη της δομής του DNA ή η θεραπεία του καρκίνου). Θα πρέπει, ωστόσο, να δείξετε ότι η έρευνά σας έχει σχεδιαστεί για να επιτύχει κάποιο συγκεκριμένο σκοπό (π.χ. να απαντήσει ένα ενδιαφέρον ερώτημα).

Στο τμήμα (γ), σας ζητείται να δώσετε πληροφορίες για τα χαρακτηριστικά του δείγματος που θέλετε να μελετήσετε. Εάν προτίθεστε να μελετήσετε άτομα με κάποια συγκεκριμένη ψυχοπαθολογία, θα πρέπει να σημειώσετε στο αντίστοιχο πλαίσιο το ακριβές είδος ψυχοπαθολογίας. Κατά προτίμηση, για να γίνει πιο συγκεκριμένη και εύκολα κατανοητή αυτή η περιγραφή, αναφέρετε το διαγνωστικό κώδικα (ή κώδικες) σύμφωνα με το *Διαγνωστικό και Στατιστικό Εγχειρίδιο* (Diagnostic and Statistical Manual, DSM) της Αμερικανικής Ψυχιατρικής Ένωσης, καθώς και το όνομα του ειδικού που έκανε ή θα κάνει τη διάγνωση. Για παράδειγμα, γράψτε "Μείζονα καταθλιπτική διαταραχή, επαναλαμβανόμενα επεισόδια, μέτριας έντασης (κωδ. 296.32)". Εάν δεν γνωρίζετε το διαγνωστικό κώδικα, περιγράψτε το είδος της ψυχοπαθολογίας όσο περισσότερο λεπτομερειακά μπορείτε και εξηγήστε ποιος και με ποιο τρόπο θα κάνει αυτή τη διάγνωση.

Περισσότερα για το *Διαγνωστικό και Στατιστικό Εγχειρίδιο* (Diagnostic and Statistical Manual, DSM) της Αμερικανικής Ψυχιατρικής Ένωσης μπορείτε να μάθετε από την ακόλουθη ιστοσελίδα:

<http://www.psychiatryonline.com/dsmLibrary.aspx>

- Ζητάτε το μέγεθος του δείγματος. Γιατί ενδιαφέρεται η επιτροπή γι' αυτό το στοιχείο; Και πώς θα ξέρω εγώ εκ των προτέρων πόσο μεγάλο δείγμα θα έχω;

Όπως αναφέρεται παραπάνω, δεοντολογικοί κανόνες επιβάλλουν να μη γίνεται έρευνα άσκοπα. Με άλλα λόγια, δεν θεωρείται δεοντολογικά ορθό να ζητείται από κάποιον να συμμετάσχει σε μια έρευνα αν αυτό δεν είναι επιστημονικά απαραίτητο. Εάν, λοιπόν, το ερευνητικό σας ερώτημα μπορεί να απαντηθεί επαρκώς με 30 συμμετέχοντες, δεν είναι σκόπιμο να ζητήσετε τη συμμετοχή 60 ή 100 ατόμων.

Αναφορικά με το πώς μπορεί να υπολογιστεί το επιθυμητό μέγεθος του δείγματος, θα πρέπει να ανατρέξετε στα μαθήματα της Μεθοδολογίας Επιστημονικής Έρευνας που έχετε πάρει ή να συζητήσετε το θέμα αυτό με τον επιβλέποντα καθηγητή σας. Υπάρχουν μέθοδοι υπολογισμού της λεγόμενης "στατιστικής ισχύος" (statistical power). Με τις μεθόδους αυτές, χρησιμοποιώντας τον αναμενόμενο (με βάση την έως τώρα βιβλιογραφία) Δείκτη Μεγέθους Αποτελέσματος (effect size), το αποδεκτό ποσοστό διάπραξης Σφάλματος Τύπου I (συνήθως 5%) και το επιθυμητό επίπεδο στατιστικής ισχύος (συνήθως 80%), μπορούμε να υπολογίσουμε πόσο μεγάλο δείγμα πρέπει να έχουμε για να μπορέσουμε να επισημάνουμε ένα φαινόμενο (π.χ. μια διαφορά ή μια σχέση) που υπάρχει στον πληθυσμό. Ο επιβλέπων καθηγητής σας, με τη χρήση κατάλληλου λογισμικού, μπορεί να σας βοηθήσει να κάνετε αυτούς τους υπολογισμούς.

2. ΠΡΟΣΕΛΚΥΣΗ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΛΟΓΗ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ

Στο τμήμα αυτό σας ζητείται να περιγράψετε (α) πώς θα επικοινωνήσετε με πιθανούς συμμετέχοντες για να τους ζητήσετε να λάβουν μέρος στην έρευνά σας και (β) με τι κριτήρια θα αποφασίσετε ποιον θα περιλάβετε στο δείγμα σας και θα αποκλείσετε από το δείγμα σας.

Αναφορικά με την ερώτηση (α), περιγράψτε, με απλά λόγια, τον τρόπο με τον οποίο θα ανακοινώσετε τη διεξαγωγή της έρευνας και θα προσκαλέσετε άτομα που ενδιαφέρονται να συμμετάσχουν (Θα αναρτήσετε ανακοινώσεις; Θα επισκεφτείτε σχολεία ή άλλα ιδρύματα; Θα στείλετε e-mail; Θα το διαδώσετε από στόμα σε στόμα;). Εάν η διαδικασία που θα ακολουθήσετε λάβει χώρα μέσα στα πλαίσια κάποιου άλλου ιδρύματος πλην του Πανεπιστημίου Κρήτης (π.χ. σχολείο, νοσοκομείο, εταιρεία), εξηγήστε πώς και από ποιον σκοπεύετε να λάβετε σχετική άδεια. Επίσης, αν η προσέλκυση των ενδιαφερομένων γίνει μέσω επαφών πρόσωπο-με-πρόσωπο (π.χ. ανακοινώσεις μέσα σε σχολικές τάξεις ή συζητήσεις με ασθενείς), επισημάνετε ποιος ή ποιοι από τους υπεύθυνους της έρευνας θα είναι αυτοί που θα έρθουν άμεσα σε επαφή με πιθανούς συμμετέχοντες. Είναι σημαντικό όσοι επιφορτιστούν με αυτό το ρόλο να έχουν την κατάλληλη εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση σε δεοντολογικούς κανόνες, ώστε να αποφευχθούν ατυχή περιστατικά (π.χ. να δημιουργηθεί η εντύπωση ότι η συμμετοχή είναι υποχρεωτική ή ότι η μη-συμμετοχή θα επιφέρει επιπτώσεις, ή να χρησιμοποιηθεί γλώσσα που υποδηλώνει έλλειψη ευαισθησίας και σεβασμού στην αξιοπρέπεια των ατόμων).

Εάν κατά τη διαδικασία διαφήμισης της έρευνας και προσέλκυσης πιθανών συμμετεχόντων, χρησιμοποιήσετε οποιοδήποτε κείμενο ή έντυπο υλικό (π.χ. επιστολή, ηλεκτρονικό μήνυμα, αναρτημένη ανακοίνωση), επισυνάψτε ένα αντίγραφο σε αυτή την αίτηση. Αυτό είναι σημαντικό. Γι' αυτό, φροντίστε να εκπληρώσετε αυτή την προϋπόθεση ώστε να μην καθυστερήσει άσκοπα η εξέταση της αίτησής σας.

Αναφορικά με την ερώτηση (β), απαριθμείστε τα κριτήρια επιλογής και αποκλεισμού ατόμων από το δείγμα σας. Οι λόγοι για τους οποίους θέτετε κάποια από αυτά τα κριτήρια μπορεί να είναι προφανείς (π.χ. σε μελέτη επιλόχειας κατάθλιψης, δεν χρειάζεται να αιτιολογήσετε γιατί αποκλείονται οι άνδρες ή οι άτεκνες γυναίκες). Σε άλλες περιπτώσεις, ωστόσο, είναι σημαντικό να προσθέσετε μια σύντομη αιτιολόγηση για το κάθε κριτήριο. Για παράδειγμα, αν προτίθεστε να μελετήσετε το άγχος εξετάσεων σε μαθητές του Δημοτικού Σχολείου και δεν περιλάβετε κορίτσια, εξηγήστε τους λόγους που σας οδήγησαν σε αυτή την απόφαση.

Σημειώστε ότι **κανένα** στοιχείο δεν μπορεί να ζητηθεί από τους συμμετέχοντες **πριν** εκείνοι παράσχουν ενήμερη συγκατάθεση. Αυτό σημαίνει ότι **δεν** επιτρέπεται, για παράδειγμα, πρώτα να ρωτήσετε εάν κάποιος πληροί ή όχι τυχόν κριτήρια επιλογής (τα οποία ενδέχεται να αφορούν ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα) και μετά να ζητήσετε την υπογραφή φόρμας συγκατάθεσης. Η συγκατάθεση πρέπει απαραίτητα να προηγείται της συλλογής οποιασδήποτε μορφής πληροφορίας. Το μόνο που επιτρέπεται πριν την λήψη συγκατάθεσης είναι η παροχή πληροφοριών προς τους ενδιαφερόμενους.

3. ΕΞΑΣΦΑΛΙΣΗ ΕΝΗΜΕΡΗΣ ΣΥΓΚΑΤΑΘΕΣΗΣ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ

Αυτό το τμήμα της αίτησης είναι από τα σημαντικότερα και απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή. Εδώ, σας ζητείται να περιγράψετε τη διαδικασία που σκοπεύετε να ακολουθήσετε για να βεβαιωθείτε ότι τα άτομα τα οποία θα συμμετάσχουν στην έρευνά σας έχουν ενημερωθεί επαρκώς για το ότι διεξάγετε έρευνα (δηλ. ότι θα συλλέξετε πληροφορίες από αυτά ή σχετικά με αυτά), για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους και για τυχόν κινδύνους που θα διατρέξουν. Επίσης, σας ζητείται να αναφέρετε τον τρόπο με τον οποίο θα λάβετε και θα καταγράψετε τη συγκατάθεση των ατόμων να συμμετάσχουν στην έρευνα.

Για την αξιολόγηση αυτού του τμήματος της αίτησης, η Επιτροπή Ερευνητικής Δεοντολογίας βασίζεται στην πρώτη αρχή του Κώδικα της Νυρεμβέργης ("Η εκούσια συγκατάθεση των συμμετεχόντων είναι απολύτως απαραίτητη") και στις αρχές του Κώδικα Δεοντολογίας της Αμερικανικής Ψυχολογικής Ένωσης. Πριν την συμπλήρωση αυτού του τμήματος, μπορείτε να ενημερωθείτε σχετικά από την εξής ιστοσελίδα (κυρίως τα τμήματα 8.02: Informed Consent to Research, 9.03: Informed Consent in Assessments, 10.01: Informed Consent to Therapy):

<http://www.apa.org/ethics/code/code.pdf>

Είναι πολύ σημαντικό να περιγράψετε λεπτομερώς τις όποιες διαδικασίες θα λάβουν χώρα πριν ζητηθεί από τους συμμετέχοντες να υπογράψουν τη φόρμα ενήμερης συγκατάθεσης (π.χ. πώς θα περιγραφεί ο σκοπός της μελέτης, πώς θα περιγραφούν οι τυχόν κίνδυνοι και τα τυχόν οφέλη).

Για ποια θέματα πρέπει να ενημερώνεται ένας ενδιαφερόμενος πριν του ζητηθεί να δώσει συγκατάθεση;

Η αίτησή σας θα αξιολογηθεί κυρίως με βάση την Αρχή Δεοντολογίας της Αμερικανικής Ψυχολογικής Ένωσης, 8.02 ("Ενήμερη συγκατάθεση για συμμετοχή σε έρευνα"):

- Όταν λαμβάνουν ενήμερη συγκατάθεση, όπως απαιτείται στην Αρχή 3.10 ("Ενήμερη συγκατάθεση"), οι ψυχολόγοι πληροφορούν τους ενδιαφερόμενους για (α) το σκοπό της έρευνας, την αναμενόμενη διάρκεια και τις διαδικασίες της, (β) το δικαίωμα να συμμετάσχουν και να αποσυρθούν από την έρευνα όταν η συμμετοχή έχει ήδη ξεκινήσει, (γ) τις προβλέψιμες συνέπειες της άρνησης συμμετοχής ή της απόσυρσης, (δ) τους εύλογα προβλέψιμους παράγοντες που ενδέχεται να επηρεάσουν την πρόθεσή τους να συμμετάσχουν, όπως τους πιθανούς κινδύνους, τη δυσφορία ή άλλες δυσμενείς επιπτώσεις, (ε) τις ενδεχόμενες ωφέλειες της έρευνας, (ζ) τα όρια τήρησης του απόρρητου της συμμετοχής, (η) την τυχόν παροχή κινήτρων για συμμετοχή, (θ) με ποιον μπορούν να επικοινωνήσουν για τυχόν ερωτήσεις σχετικά με την έρευνα και τα δικαιώματα των συμμετεχόντων στην έρευνα. Οι ψυχολόγοι παρέχουν τη δυνατότητα σε πιθανούς συμμετέχοντες να υποβάλουν ερωτήσεις και να λάβουν απαντήσεις (βλ. επίσης τις Αρχές 8.03: "Ενήμερη συγκατάθεση για ηχογράφηση φωνής και λήψη φωτογραφιών κατά την έρευνα", 8.05: "Παράκαμψη της διαδικασίας λήψης ενήμερης συγκατάθεσης για έρευνα", 8.07: "Παραπλάνηση στην έρευνα").
- Οι ψυχολόγοι που διεξάγουν έρευνα η οποία συνεπάγεται παρέμβαση και χρήση πειραματικών χειρισμών οφείλουν να διευκρινίσουν στους συμμετέχοντες κατά την έναρξη της έρευνας (α) τον πειραματικό χαρακτήρα των χειρισμών, (β) τις υπηρεσίες που θα είναι ή δεν θα είναι διαθέσιμες στην ομάδα έλεγχου, ανάλογα με την περίπτωση, (γ) τον τρόπο με τον οποίο θα γίνει η κατανομή των συμμετεχόντων στην πειραματική ομάδα και την ομάδα ελέγχου, (δ) τις διαθέσιμες εναλλακτικές μορφές παρέμβασης αν το άτομο δεν επιθυμεί να συμμετάσχει στην έρευνα ή επιθυμεί να αποσυρθεί όταν η έρευνα έχει ήδη ξεκινήσει και (ε) την αποζημίωση ή το οικονομικό κόστος που συνεπάγεται η συμμετοχή, συμπεριλαμβανομένου το εάν θα ζητηθεί πληρωμή είτε από τον ίδιο το συμμετέχοντα ή από κάποιο τρίτο φορέα (π.χ. ασφαλιστικό οργανισμό). (Βλ. επίσης την Αρχή 8.02: "Ενήμερη συγκατάθεση για συμμετοχή σε έρευνα").

Σημειώστε ότι η Επιτροπή Ερευνητικής Δεοντολογίας έχει καταρτίσει ένα πρότυπο **Φόρμας Ενήμερης Συγκατάθεσης**. Το πρότυπο αυτό περιλαμβάνει αναφορές σε όλα τα θέματα που η Επιτροπή θεωρεί σημαντικά (π.χ. περιγραφή της διαδικασίας, των πιθανών κινδύνων, του οφέλους για το άτομο και την κοινωνία, του οικονομικού κόστους και των αμοιβών, των δικαιωμάτων των συμμετεχόντων, της διασφάλισης του απόρρητου). Για το λόγο αυτό, η Επιτροπή συνιστά τη χρήση αυτού του προτύπου (με συμπλήρωση των κενών, ώστε η φόρμα να προσαρμοσθεί στα δεδομένα της δικής έρευνας). Εάν, ωστόσο, κρίνετε απαραίτητο να τροποποιήσετε αυτό το πρότυπο, εξηγήστε το σκεπτικό των αλλαγών και φροντίστε να διατηρήσετε όλα τα βασικά στοιχεία της Φόρμας Ενήμερης Συγκατάθεσης και στην τροποποιημένη μορφή που προτίθεστε να χρησιμοποιήσετε.

Υπάρχει περίπτωση κατά την οποία δεν είναι απαραίτητη η εξασφάλιση ενυπόγραφης ενήμερης συγκατάθεσης;

Ναι. Μελετήστε την ακόλουθη Αρχή Δεοντολογίας της Αμερικανικής Ψυχολογικής Ένωσης (8.05: "Παράκαμψη της διαδικασίας λήψης ενήμερης συγκατάθεσης για έρευνα"). Εάν πιστεύετε ότι η έρευνά σας πληροί τις απαραίτητες προϋποθέσεις και άρα δεν υπάρχει ανάγκη εξασφάλισης ενυπόγραφης συγκατάθεσης σε εγκεκριμένο φόρμα, τεκμηριώστε την άποψή σας, παραπέμποντας σε αυτή την δεοντολογική αρχή.

Οι ψυχολόγοι μπορούν να παρακάμψουν τη διαδικασία λήψης ενήμερης συγκατάθεσης μόνον:

- όπου η έρευνα δεν μπορεί ευλόγως να θεωρηθεί ότι θα επιφέρει αρνητικές ψυχολογικές αντιδράσεις ή βλάβη και αφορά τη μελέτη συνήθων εκπαιδευτικών πρακτικών, προγραμμάτων σπουδών ή μεθόδων διαχείρισης της τάξης που εφαρμόζονται σε εκπαιδευτικά πλαίσια.
- όταν η έρευνα συνεπάγεται τη χορήγηση ανώνυμων ερωτηματολογίων, τη διεξαγωγή νατουραλιστικών παρατηρήσεων (δηλ. στο σύνηθες περιβάλλον των ατόμων) ή την πραγματοποίηση αρχειακών μελετών και η δημοσιοποίηση των ευρημάτων (α) δεν θα θέσει τους συμμετέχοντες σε κίνδυνο ποινικής ή αστικής ευθύνης, (β) δεν θα βλάψει την οικονομική τους κατάσταση, τη δυνατότητά τους για εργασία, ή την υπόληψή τους και (γ) προστατεύεται το απόρρητο της συμμετοχής.
- όταν η έρευνα πραγματοποιείται παράγοντες που σχετίζονται με την αποτελεσματικότητα της εργασίας ή ενός οργανισμού και διεξάγεται σε οργανωτικά πλαίσια, εάν (α) δεν τίθεται σε κίνδυνο η δυνατότητα των συμμετεχόντων για εργασία και (β) προστατεύεται το απόρρητο της συμμετοχής.
- σε περιπτώσεις όπου αυτό επιτρέπεται ρητά από τη νομοθεσία ή τους κανονισμούς ενός κράτους ή ενός οργανισμού.

Τι προβλέπεται όταν η έρευνα αφορά ανήλικα άτομα ή άτομα που δεν μπορούν να παράσχουν ενήμερη συγκατάθεση;

Αν η έρευνα αφορά ανήλικους κάτω των 18 ετών, ενυπόγραφη ενήμερη συγκατάθεση πρέπει να δοθεί από αυτούς που ασκούν γονική μέριμνα ή επιμέλεια. Επιπλέον, πρέπει να επιχειρηθεί η εξασφάλιση της συγκατάθεσης των ίδιων των ανηλίκων. Σε αυτή την περίπτωση, εξηγήστε πώς θα επιχειρήσετε να επικοινωνήσετε με τα ανήλικα άτομα (π.χ. χρήση απλουστευμένης γλώσσας ή έντυπου ενημερωτικού υλικού). Σημειώστε ότι, προκειμένου για ανήλικους, η απουσία άρνησης συμμετοχής δεν μπορεί να εκληφθεί ως συγκατάθεση συμμετοχής.

Αν η έρευνα αφορά άτομα που δεν διαθέτουν ικανότητα συγκατάθεσης, η συγκατάθεση πρέπει να δοθεί από το δικαστικό εκπρόσωπό τους, εφόσον αυτός έχει οριστεί. Αν δεν υπάρχει δικαστικός εκπρόσωπος, η συγκατάθεση πρέπει να δοθεί από τους οικείους του ατόμου. Σε κάθε περίπτωση, ο ερευνητής πρέπει να προσπαθήσει να εξασφαλίσει την εκούσια συμμετοχή του ίδιου του ατόμου, ιδίως αν το άτομο είναι σε θέση να κατανοήσει την κατάσταση της υγείας του, το σκοπό, τους κινδύνους, τις συνέπειες και τα πιθανά οφέλη της έρευνας.

Σημειώστε, ωστόσο, ότι τα πρόσωπα που "αδυνατούν να συγκατατεθούν στη διενέργεια έρευνας" τυγχάνουν ιδιαίτερης προστασίας από την Ελληνική νομοθεσία. Συγκεκριμένα, ο Νόμος 2619/1998 (ΦΕΚ Α' 132, "Κύρωση της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της αξιοπρέπειας του ατόμου σε σχέση με τις εφαρμογές της βιολογίας και της ιατρικής"), στο Άρθρο 17, ορίζει ότι:

Επιτρέπεται να διενεργηθεί έρευνα σε πρόσωπο που δεν διαθέτει την ικανότητα συναίνεσης μόνον εφόσον συντρέχουν όλες οι ακόλουθες προϋποθέσεις:

1. Δεν υπάρχει εναλλακτική λύση συγκρίσιμης αποτελεσματικότητας έναντι της έρευνας επί ανθρώπων.
2. Οι ενδεχόμενοι κίνδυνοι στους οποίους θα εκτεθεί το πρόσωπο δεν είναι δυσανάλογοι προς τα πιθανά οφέλη από την έρευνα.
3. Το ερευνητικό πρόγραμμα έχει εγκριθεί από το αρμόδιο σώμα μετά από ανεξάρτητη αξιολόγηση της επιστημονικής αξίας του, συμπεριλαμβανομένης της εκτίμησης της σημασίας του ερευνητικού σκοπού και της μελέτης, από ομάδες ιατρών ποικίλων ειδικοτήτων, του κατά πόσον αυτό είναι ηθικώς παραδεκτό.
4. Τα πρόσωπα στα οποία διενεργείται η έρευνα έχουν ενημερωθεί για τα δικαιώματα και τις διασφαλίσεις που ορίζει ο νόμος για την προστασία τους.
5. Τα αποτελέσματα της έρευνας έχουν τη δυνατότητα να παραγάγουν πραγματικό και άμεσο όφελος για την υγεία του.
6. Δεν είναι εφικτή η διενέργεια έρευνας συγκρίσιμης αποτελεσματικότητας σε άτομα που διαθέτουν την ικανότητα συναίνεσης.
7. Η αναγκαία εξουσιοδότηση από αντιπρόσωπο ή αρχή ή πρόσωπο ή σώμα, όπως προβλέπεται από τη νομοθεσία, έχει δοθεί κατηγορηματικώς και γραπτώς
8. Το ενδιαφερόμενο πρόσωπο δεν αντιτίθεται.

Επίσης, ο Νόμος 2619/1998 ορίζει ότι "εξαιρετικώς και κατά τις προστατευτικές διατάξεις που ορίζει η νομοθεσία, στις περιπτώσεις που η έρευνα δεν έχει τη δυνατότητα να παραγάγει αποτελέσματα άμεσης ωφέλειας για την υγεία του ενδιαφερόμενου προσώπου, δύναται να επιτραπεί αυτή η έρευνα" υπό τις προϋποθέσεις 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8 που αναφέρονται προηγουμένως, καθώς τις ακόλουθες επιπρόσθετες προϋποθέσεις:

1. Η έρευνα σκοπό έχει να συμβάλει, μέσω της σημαντικής βελτίωσης της επιστημονικής κατανόησης της πάθησης, νόσου ή διαταραχής του ασθενούς, στην τελική επίτευξη αποτελεσμάτων ικανών να επιφέρουν όφελος στο ενδιαφερόμενο πρόσωπο ή σε άλλα πρόσωπα της αυτής ηλικιακής κατηγορίας ή πάσχοντα από την αυτή νόσο ή διαταραχή ή έχοντα την αυτή πάθηση.
2. Η έρευνα συνεπάγεται ελάχιστο μόνο κίνδυνο και ελάχιστη επιβάρυνση για το ενδιαφερόμενο πρόσωπο.

Σημειώστε επίσης ότι "ιδιαίτερη προστασία" για άτομα που δεν έχουν την ικανότητα να παράσχουν ενήμερη συγκατάθεση προβλέπεται και από την Οικουμενική Διακήρυξη της UNESCO για τη Βιοηθική και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα:

- Έρευνα θα πρέπει να διεξάγεται μόνο (α) για το άμεσο όφελος στην υγεία του ίδιου του ατόμου [που δεν μπορεί να παράσχει ενήμερη συγκατάθεση], (β) υπό την προϋπόθεση της έγκρισης και της τήρησης των προστατευτικών διατάξεων που καθορίζονται από το νόμο και (γ) αν δεν υπάρχει δυνατότητα διεξαγωγής εναλλακτικής μορφής έρευνας, συγκρίσιμης αποτελεσματικότητας, η οποία να μπορεί να διεξαχθεί με συμμετέχοντες που μπορούν να παράσχουν ενήμερη συγκατάθεση. Έρευνα που δεν έχει πιθανό άμεσο όφελος για την υγεία [του ίδιου του ατόμου που δεν μπορεί να παράσχει ενήμερη συγκατάθεση] θα πρέπει να διεξάγεται μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις, με κάθε επιφύλαξη, εκθέτοντας το άτομο μόνο στον ελάχιστο κίνδυνο και τη μικρότερη δυνατή επιβάρυνση, εάν η έρευνα αναμένεται να ωφελήσει την υγεία άλλων ατόμων που βρίσκονται στην ίδια κατηγορία και υπό την προϋπόθεση ότι τηρούνται οι όροι που καθορίζονται από το νόμο και προστατεύονται τα ανθρώπινα δικαιώματα του ατόμου. Η άρνηση αυτών των ατόμων να λάβουν μέρος στην έρευνα θα πρέπει να είναι σεβαστή.

4. ΚΙΝΗΤΡΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΚΑΙ ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΗ

Στο τμήμα αυτό, σας ζητείται να περιγράψετε τυχόν κίνητρα (οικονομικά ή άλλα) ή αποζημιώσεις (οικονομικές ή άλλες) που σχεδιάζετε να παράσχετε για να προσελκύσετε ή/και να διατηρήσετε πιθανούς συμμετέχοντες στην έρευνά σας. Εάν σκοπεύετε να παρέχετε κίνητρα ή αποζημιώσεις, θα πρέπει να κάνετε ειδική αναφορά στην περίπτωση κατά την οποία οι συμμετέχοντες αποφασίσουν να άρουν τη συγκατάθεσή τους κατά τη διάρκεια της διαδικασίας. Για παράδειγμα, πώς σκοπεύετε να τροποποιήσετε την παροχή κινήτρων ή αποζημιώσεων αν κάποιος από τους συμμετέχοντες δεν ολοκληρώσει όλες τις προβλεπόμενες μετρήσεις ή δεν επιστρέψει για την τελευταία πειραματική συνεδρία;

Ποιες δεοντολογικές αρχές διέπουν την παροχή κινήτρων για συμμετοχή σε έρευνα;

Για να αξιολογήσει την αίτησή σας, η Επιτροπή θα στηριχθεί στην Αρχή Δεοντολογίας της Αμερικανικής Ψυχολογικής Ένωσης, 8.06 ("Προσφορά δέλεαρ για συμμετοχή σε έρευνα"):

- Οι ψυχολόγοι προσπαθούν, κατά το δυνατόν, να αποφεύγουν την προσφορά υπερβολικών ή ανάρμοστων, οικονομικών ή άλλων, παροχών για να δελεάσουν άτομα να συμμετάσχουν σε έρευνα, όταν τέτοιες παροχές ενδέχεται να δράσουν ως εξαναγκασμός ή εκβιασμός σε συμμετοχή.
- Όταν προσφέρουν επαγγελματικές υπηρεσίες ως δέλεαρ για συμμετοχή σε έρευνα, οι ψυχολόγοι διασαφηνίζουν τη φύση αυτών των υπηρεσιών, καθώς και τους κινδύνους, τις υποχρεώσεις και τους περιορισμούς.

Τι ισχύει στην περίπτωση που ο ερευνητής είναι διδάσκων ενός μαθήματος και οι συμμετέχοντες είναι φοιτητές του;

Εάν είσαστε διδάσκων και οι πιθανοί συμμετέχοντες είναι φοιτητές σας (των οποίων η τωρινή ή μελλοντική βαθμολογία και ακαδημαϊκή πρόοδος εξαρτάται από εσάς), θα πρέπει να διευκρινίσετε πώς θα προστατεύσετε τους συμμετέχοντες από πιθανές αρνητικές συνέπειες (ή την υποψία πιθανών αρνητικών συνεπειών) που θα προκύψουν από τυχόν άρνησή τους να συμμετάσχουν στην έρευνα, καθώς (και αυτό είναι εξαιρετικά σημαντικό) και τυχόν απόφασή τους να διακόψουν τη συμμετοχή τους κατά τη διάρκεια της διαδικασίας (πριν ολοκληρωθεί η συλλογή δεδομένων).

Εάν σκοπεύετε να συνδέσετε τη συμμετοχή στην έρευνα με μάθημα το οποίο διδάσκετε (π.χ. κάνοντας τη συμμετοχή απαιτούμενο του μαθήματος ή προσφέροντας επιπλέον βαθμούς για συμμετοχή στην έρευνα), εξηγήστε τους εναλλακτικούς τρόπους που σκοπεύετε να προσφέρετε για να αποκομίσουν οι φοιτητές τα ίδια οφέλη με εναλλακτικούς τρόπους, σε περίπτωση που θελήσουν να μην συμμετάσχουν στην έρευνα.

Ποιες δεοντολογικές αρχές διέπουν την εμπλοκή πελατών, φοιτητών ή υφισταμένων σε έρευνα;

Για να αξιολογήσει την αίτησή σας, η Επιτροπή θα στηριχθεί στην Αρχή Δεοντολογίας της Αμερικανικής Ψυχολογικής Ένωσης, 8.04 ("Συμμετέχοντες σε έρευνα που είναι ασθενείς-πελάτες, φοιτητές ή υφιστάμενοι"):

- Όταν οι ψυχολόγοι διεξάγουν έρευνα με ασθενείς-πελάτες, φοιτητές ή υφιστάμενους ως συμμετέχοντες, οι ψυχολόγοι λαμβάνουν μέτρα για να προστατεύσουν τους πιθανούς συμμετέχοντες από αρνητικές επιπτώσεις στην περίπτωση που θα αρνηθούν να συμμετάσχουν ή θα διακόψουν τη συμμετοχή τους πριν ολοκληρωθεί.
- Όταν η συμμετοχή σε έρευνα είναι απαιτούμενο για κάποιο μάθημα ή παρέχει την ευκαιρία για απόκτηση επιπλέον βαθμών (bonus), θα πρέπει να δίδονται στον πιθανό συμμετέχοντα δυνατότητες για εναλλακτικές δραστηριότητες που αποφέρουν τα ίδια οφέλη.

Για την αξιολόγηση αυτού του τμήματος της αίτησης, η Επιτροπή Ερευνητικής Δεοντολογίας βασίζεται στην ένατη αρχή του Κώδικα της Νυρεμβέργης ("Οι συμμετέχοντες θα πρέπει να είναι πάντοτε ελεύθεροι να απομακρυνθούν από πειράματα") και στις αρχές του Κώδικα Δεοντολογίας της Αμερικανικής Ψυχολογικής Ένωσης. Πριν την συμπλήρωση αυτού του τμήματος, ενημερωθείτε σχετικά από την εξής ιστοσελίδα (κυρίως τα τμήματα 8.04: Client/Patient, Student, and Subordinate Research Participants και 8.06: Offering Inducements for Research Participation):

<http://www.apa.org/ethics/code/code.pdf>

5. ΜΕΘΟΔΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Στο τμήμα αυτό, σας ζητείται να περιγράψετε τις ερευνητικές διαδικασίες που σκοπεύετε να ακολουθήσετε. Προσπαθώντας να αποφύγετε, κατά τον δυνατόν, τη χρήση ορολογίας εξειδικευμένης στο γνωστικό αντικείμενο της έρευνάς σας, περιγράψτε τι ακριβώς θα κληθούν να κάνουν οι συμμετέχοντες.

- Εάν πρόκειται για περιγραφική μελέτη, εξηγήστε πώς θα συγκεντρωθούν τα δεδομένα (ατομικά ή ομαδικά, σε ποιο χώρο, υπό την επίβλεψη τίνος, οδηγίες που θα δοθούν, κλπ.).
- Εάν πρόκειται για πειραματική μελέτη, περιγράψτε το χώρο (εργαστήριο ή πεδίο), τις αλληλεπιδράσεις των ερευνητών με τους συμμετέχοντες, τις οδηγίες που θα δοθούν, τις παρεμβάσεις που θα εφαρμοστούν, τις δοκιμασίες στις οποίες θα υποβληθούν οι συμμετέχοντες, τα όργανα ή τις συσκευές που θα χρησιμοποιηθούν, κλπ.
- Ειδικά στην περίπτωση που η έρευνά σας περιλαμβάνει κάποια παρέμβαση, φροντίστε να δώσετε στην Επιτροπή όσο το δυνατόν περισσότερες πληροφορίες, ώστε να γίνει κατανοητή η ακριβής φύση αυτής της παρέμβασης.
- Δώστε ιδιαίτερη έμφαση στην περιγραφή παρεμβάσεων κατά τις οποίες ενδέχεται να απειληθεί η ασφάλεια, η σωματική ακεραιότητα, η ψυχική υγεία ή η ευημερία των συμμετεχόντων (π.χ. οτιδήποτε συνεπάγεται σωματική επαφή, όπως η χρήση ψυχοφυσιολογικών οργάνων, ή οποιοδήποτε πειραματικό χειρισμό ψυχολογικών μεταβλητών).
- Δώστε πλήρη στοιχεία για τα όργανα και τις συσκευές μέτρησης που σκοπεύετε να χρησιμοποιήσετε (π.χ. όνομα, κατασκευαστή και έκδοση των ερωτηματολογίων, κατασκευαστή και μοντέλο των συσκευών). Ο λόγος για τον οποίο η Επιτροπή ενδιαφέρεται γι' αυτές τις πληροφορίες είναι ότι κάποια ερωτηματολόγια (ειδικά τα παλαιότερα) περιλαμβάνουν ερωτήματα που μπορεί να εκληφθούν ως προσβλητικά από ορισμένους συμμετέχοντες και κάποιες συσκευές ενδέχεται να έχουν εγκριθεί για κάποιες χρήσεις αλλά όχι για άλλες.
- Εάν διευκολύνει την περιγραφή ή εάν κάποια συσκευή κατασκευάστηκε ειδικά για τους σκοπούς της προτεινόμενης μελέτης, επισυνάψτε φωτογραφία ή σχεδιάγραμμα.

Βεβαιωθείτε ότι έχετε επισυνάψει αντίγραφα όλων των εντύπων και ερωτηματολογίων που σκοπεύετε να ζητήσετε από τους συμμετέχοντες να διαβάσουν ή να συμπληρώσουν. Αυτό είναι σημαντικό. Γι' αυτό, φροντίστε να εκπληρώσετε αυτή την προϋπόθεση ώστε να μην καθυστερήσει άσκοπα η εξέταση της αίτησής σας.

6. ΧΡΗΣΗ ΠΑΡΑΠΛΑΝΗΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΑΠΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ

Στο τμήμα αυτό, καλείστε να διευκρινίσετε εάν θα χρησιμοποιήσετε κάποιας μορφής παραπλάνηση των συμμετεχόντων (π.χ. παροχή εσφαλμένων ή ανακριβών πληροφοριών ή ανατροφοδότησης). Εάν το ερευνητικό σας πρωτόκολλο περιλαμβάνει παραπλάνηση, αιτιολογείτε αυτή την επιλογή με βάση τις δεοντολογικές αρχές που αναφέρονται παρακάτω. Επίσης, αναφέρετε πώς θα ικανοποιηθούν οι αναφερόμενες προϋποθέσεις της λεπτομερούς απενήμερωσης και παροχής δυνατότητας στους συμμετέχοντες για απόσυρση των δεδομένων τους αφότου ενημερωθούν για την παραπλάνηση.

Για την αξιολόγηση αυτού του τμήματος της αίτησης, η Επιτροπή Ερευνητικής Δεοντολογίας βασίζεται στις αρχές του Κώδικα Δεοντολογίας της Αμερικανικής Ψυχολογικής Ένωσης. Πριν την συμπλήρωση αυτού του τμήματος, ενημερωθείτε σχετικά από την εξής ιστοσελίδα (κυρίως το τμήμα 8.05: Deception in Research):

<http://www.apa.org/ethics/code/code.pdf>

Εάν υπάρξει συγκάλυψη του πραγματικού σκοπού της μελέτης (δηλ. το να οδηγηθούν να πιστεύουν οι συμμετέχοντες ότι ο στόχος της μελέτης είναι η εξέταση της μεταβλητής X, ενώ ο πραγματικός στόχος είναι η μεταβλητή Ψ), εξηγήστε γιατί αυτό κρίθηκε απαραίτητο για να προφυλαχθεί η εγκυρότητα των αποτελεσμάτων.

Πότε και υπό ποιες προϋποθέσεις θεωρείται αποδεκτή η προσωρινή παραπλάνηση των συμμετεχόντων;

Για να αξιολογήσει την αίτησή σας, η Επιτροπή θα βασιστεί στην Αρχή Δεοντολογίας της Αμερικανικής Ψυχολογικής Ένωσης, 8.05 ("Παραπλάνηση στην έρευνα"):

- Οι ψυχολόγοι δεν διεξάγουν έρευνα που συνεπάγεται παραπλάνηση, παρά μόνον εάν κρίνουν ότι (α) η χρήση τεχνικών παραπλάνησης δικαιολογείται από τη σημαντική επιστημονική, εκπαιδευτική ή εφαρμοσμένη αξία της μελέτης και (β) δεν είναι δυνατόν να εφαρμοστούν εναλλακτικές διαδικασίες που είναι αποτελεσματικές και δεν συνεπάγονται τη χρήση παραπλάνησης.
- Οι ψυχολόγοι δεν παραπλανούν πιθανούς συμμετέχοντες σχετικά με έρευνα που είναι πιθανόν να προκαλέσει σωματικό πόνο ή σημαντική συναισθηματική ενόχληση.
- Οι ψυχολόγοι αποκαλύπτουν και εξηγούν τη χρήση παραπλάνησης που αποτέλεσε στοιχείο του σχεδιασμού και της διεξαγωγής ενός πειράματος στους συμμετέχοντες αμέσως μόλις αυτό καταστεί δυνατό, κατά προτίμηση με την ολοκλήρωση της συμμετοχής τους αλλά όχι μετά από την ολοκλήρωση της συλλογής δεδομένων, και επιτρέπουν στους συμμετέχοντες να αποσύρουν τα δεδομένα τους. (Βλ. επίσης την Αρχή 8.08: "Απενήμερωση").

7. ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΑΝΩΝΥΜΙΑΣ ΤΩΝ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ

Στο τμήμα αυτό, σας ζητείται να περιγράψετε τις μεθόδους που θα ακολουθήσετε για να διασφαλίσετε την ανωνυμία των συμμετεχόντων στην έρευνα. Περιλάβετε πληροφορίες για το πού και υπό ποιες συνθήκες ασφαλείας θα διατηρηθούν επώνυμα δεδομένα (π.χ. θα βρίσκονται σε κλειδωμένο χώρο με ελεγχόμενη πρόσβαση;). Εάν κριθεί αρχικά αναγκαίο να καταγραφούν τα ονόματα ή άλλα στοιχεία της ταυτότητας των συμμετεχόντων, προσδιορίστε τον τρόπο με τον οποίο τα δεδομένα αυτά αργότερα θα κωδικοποιηθούν ώστε να καταστεί αδύνατη πλέον η σύνδεση των δεδομένων με συγκεκριμένα πρόσωπα (π.χ. χρήση κωδικών αριθμών, διαγραφή ονομάτων από πρωτόκολλα συλλογής δεδομένων). Προσδιορίστε πότε προβλέπετε ότι θα καταστρέψετε τα στοιχεία που καταστούν δυνατή τη σύνδεση των δεδομένων με τα πραγματικά ονόματα των συμμετεχόντων, ποια διαδικασία θα ακολουθηθεί (π.χ., χρήση καταστροφέα εγγράφων, διαγραφή) και ποιος θα είναι υπεύθυνος για τη διεκπεραίωση αυτής της διαδικασίας.

Τονίζεται ότι η διασφάλιση της προστασίας του απορρήτου των προσωπικών δεδομένων (ιδιαίτερα δεδομένων ευαίσθητου χαρακτήρα, όπως είναι τα δεδομένα ψυχικής υγείας ή, γενικότερα, τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά) προβλέπεται από την Οικουμενική Διακήρυξη της UNESCO για τη Βιοηθική και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (Άρθρο 9, "Απόρρητο και εχεμύθεια"): "Η διαφύλαξη του απορρήτου των προσωπικών δεδομένων και η εχεμύθεια πρέπει να τηρούνται. Όσο αυτό είναι δυνατόν, οι προσωπικές πληροφορίες δεν πρέπει να χρησιμοποιούνται ή να δημοσιοποιούνται για σκοπούς άλλους από αυτούς για τους οποίους συλλέχθηκαν και για τους οποίους δόθηκε συγκατάθεση, σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο και, συγκεκριμένα, τους νόμους για τα ανθρώπινα δικαιώματα".

Τονίζεται επίσης ότι η τήρηση της ανωνυμίας των ερευνητικών δεδομένων υπαγορεύεται και από την εθνική νομοθεσία. Συγκεκριμένα, ο Νόμος 2472/1997 (Κεφ. 2, Άρθρο 7, 1 και 2.στ) προβλέπει ότι (α) "απαγορεύεται η συλλογή και η επεξεργασία ευαίσθητων δεδομένων", αλλά (β) "κατ' εξαίρεση επιτρέπεται η συλλογή και η επεξεργασία ευαίσθητων δεδομένων [όταν] η επεξεργασία πραγματοποιείται για ερευνητικούς και επιστημονικούς αποκλειστικά σκοπούς και υπό τον όρο ότι τηρείται η ανωνυμία και λαμβάνονται όλα τα απαραίτητα μέτρα για την προστασία των δικαιωμάτων των προσώπων στα οποία αναφέρονται".

Για την αξιολόγηση αυτού του τμήματος της αίτησης, η Επιτροπή Ερευνητικής Δεοντολογίας βασίζεται στις αρχές του Κώδικα Δεοντολογίας της Αμερικανικής Ψυχολογικής Ένωσης. Πριν την συμπλήρωση αυτού του τμήματος, ενημερωθείτε σχετικά από την εξής ιστοσελίδα (κυρίως τα τμήματα 4.01: Maintaining Confidentiality και 6.02: Maintenance, Dissemination, and Disposal of Confidential Records of Professional and Scientific Work):

<http://www.apa.org/ethics/code/code.pdf>

Ποιες δεοντολογικές αρχές διέπουν την διασφάλιση της ανωνυμίας;

Κατά την αξιολόγηση της αίτησής σας, η Επιτροπή θα βασιστεί κυρίως στην Αρχή Δεοντολογίας της Αμερικανικής Ψυχολογικής Ένωσης, 4.01 ("Διατήρηση του απορρήτου"):

- Οι ψυχολόγοι φέρουν ευθύνη και λαμβάνουν μέτρα για να προστατεύουν τα απόρρητα προσωπικά δεδομένα τα οποία κατέχουν ή έχουν αποθηκεύσει με οποιοδήποτε τρόπο, αναγνωρίζοντας ότι ο βαθμός και τα όρια της εχεμύθειας καθορίζονται από τη νομοθεσία, τους εσωτερικούς κανονισμούς οργανισμών ή τις επαγγελματικές ή επιστημονικές σχέσεις τους. (Βλ. επίσης την Αρχή 2.05: "Εκχώρηση εργασίας σε άλλους").

Ποιες δεοντολογικές αρχές διέπουν τη διαχείριση προσωπικών δεδομένων που συλλέχθηκαν στα πλαίσια έρευνας;

Η Επιτροπή θα βασιστεί στην Αρχή Δεοντολογίας της Αμερικανικής Ψυχολογικής Ένωσης, 6.02 ("Διατήρηση, διαχείριση και καταστροφή απορρήτων εγγράφων από επαγγελματική και επιστημονική δραστηριότητα "):

- Οι ψυχολόγοι διασφαλίζουν το απόρρητο των δεδομένων τα οποία έχουν υπό τον έλεγχό τους κατά τη δημιουργία τους, την αποθήκευσή τους, την πρόσβαση σε αυτά, τη μεταφορά τους και την απόρριψή τους ως ακρήστων, είτε αυτά είναι έντυπα είτε εγγραφές σε οποιοδήποτε άλλο μέσο. (Βλ. επίσης την Αρχή 4.01: "Διατήρηση του απορρήτου" και 6.01: "Καταγραφή στοιχείων για επαγγελματική και επιστημονική εργασία και τήρηση αρχείων").
- Όταν απόρρητες πληροφορίες ατόμων που δέχονται ψυχολογικές υπηρεσίες εισάγονται σε βάσεις δεδομένων ή συστήματα αρχειοθέτησης στα οποία έχουν πρόσβαση και άτομα στα οποία δεν έχει δοθεί συγκατάθεση, οι ψυχολόγοι εφαρμόζουν τεχνικές κωδικοποίησης ή άλλες τεχνικές για να αποφύγουν την ταυτοποίηση των προσώπων που δέχονται ψυχολογικές υπηρεσίες.

8. ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΣΥΜΦΕΡΟΝΤΩΝ

Στο τμήμα αυτό καλείστε να δηλώσετε εάν θεωρείτε ότι κάποιο μέλος της ερευνητικής ομάδας που θα εμπλακεί στην έρευνα που προτείνετε (κατά τη συλλογή, ανάλυση, επεξεργασία και δημοσίευση των δεδομένων) ενδέχεται να αντιμετωπίσει μια "σύγκρουση συμφερόντων". Ως "σύγκρουση συμφερόντων" ορίζεται η ύπαρξη συνθηκών στις οποίες η κρίση ή η συμπεριφορά ενός (ή περισσότερων) εκ των ερευνητών σε ό,τι αφορά στη διεξαγωγή της έρευνας (π.χ. την προστασία της υγείας και ευημερίας των συμμετεχόντων, την προστασία της ηθικής ακεραιότητας που πρέπει να χαρακτηρίζει τις διαδικασίες) ενδέχεται να επηρεαστεί από κάποιο άλλο, προσωπικό ή επαγγελματικό, συμφέρον (π.χ. μία σχέση με κάποιο χρηματοδότη ή χρηματοδοτικό οργανισμό).

Για την αξιολόγηση αυτού του τμήματος της αίτησης, η Επιτροπή Ερευνητικής Δεοντολογίας βασίζεται στις αρχές του Κώδικα Δεοντολογίας της Αμερικανικής Ψυχολογικής Ένωσης. Πριν την συμπλήρωση αυτού του τμήματος, ενημερωθείτε σχετικά από την εξής ιστοσελίδα (κυρίως το τμήμα 3.06: Conflict of Interest):

<http://www.apa.org/ethics/code/code.pdf>

Ποιες δεοντολογικές αρχές διέπουν την ύπαρξη συγκρουόμενων συμφερόντων;

Κατά την αξιολόγηση της αίτησής σας, η Επιτροπή θα βασιστεί στην Αρχή Δεοντολογίας της Αμερικανικής Ψυχολογικής Ένωσης, 3.06 ("Σύγκρουση συμφερόντων"):

- Οι ψυχολόγοι αποφεύγουν να αποδεχθούν έναν επαγγελματικό ρόλο όταν προσωπικά, επιστημονικά, επαγγελματικά, νομικά, οικονομικά ή άλλα συμφέροντα ή σχέσεις ενδεχομένως (α) να μειώσουν την αντικειμενικότητά τους, την ικανότητά τους ή την αποτελεσματικότητά τους στην εκπλήρωση του ρόλου του ψυχολόγου ή (β) να εκθέσουν το άτομο ή τον οργανισμό με τον οποίον έχουν επαγγελματική σχέση σε βλάβη ή εκμετάλλευση.

9. ΠΙΘΑΝΟΙ ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΛΗΨΗ ΤΟΥΣ

Στο τμήμα αυτό καλείστε να κάνετε μια πλήρη και ρεαλιστική καταγραφή των κινδύνων στους οποίους προβλέπετε ότι θα εκτεθούν οι συμμετέχοντες κατά την προτεινόμενη έρευνα. Είναι σημαντικό να γίνει κατανοητό ότι η έννοια του "κινδύνου" εκτείνεται πέραν του φυσικού ή σωματικού κινδύνου και περιλαμβάνει κινδύνους για την αξιοπρέπεια και την αυτοεκτίμηση, καθώς και ψυχολογικούς, συναισθηματικούς, νομικούς, κοινωνικούς και οικονομικούς κινδύνους. Επιπλέον, στο τμήμα αυτό θα πρέπει να καταγράψετε τα μέτρα που έχετε λάβει για τον περιορισμό ή την αποφυγή καθενός από τους κινδύνους τους οποίους έχετε επισημάνει.

Για την αξιολόγηση αυτού του τμήματος της αίτησης, η Επιτροπή Ερευνητικής Δεοντολογίας βασίζεται σε αρχές του Κώδικα της Νυρεμβέργης (4-10) και του Κώδικα Δεοντολογίας της Αμερικανικής Ψυχολογικής Ένωσης (κυρίως στις βασικές αρχές Α και Ε). Πριν την συμπλήρωση αυτού του τμήματος, ενημερωθείτε σχετικά από τις εξής ιστοσελίδες:

<http://ohsr.od.nih.gov/guidelines/nuremberg.html>

<http://www.apa.org/ethics/code/code.pdf>

Ποιες δεοντολογικές αρχές διέπουν την προστασία των συμμετεχόντων από τυχόν κινδύνους;

Κατά την αξιολόγηση της αίτησής σας, η Επιτροπή θα βασιστεί στις Αρχές του Κώδικα της Νυρεμβέργης (υπ' αριθμ. 4-10):

- Όλες οι μορφές σωματικής ή ψυχικής καταπόνησης ή βλάβης πρέπει να αποφεύγονται
- Καμία έρευνα δεν πρέπει να διεξάγεται εάν υπάρχει πιθανότητα πρόκλησης θανάτου ή αναπηρίας
- Ο βαθμός του κινδύνου στον οποίον υποβάλλονται τα άτομα που παίρνουν μέρος στην έρευνα δεν πρέπει ποτέ να ξεπερνά την ανθρωπιστική σημασία του προβλήματος που διερευνάται
- Ο κίνδυνος στον οποίο εκτίθενται οι συμμετέχοντες στην έρευνα θα πρέπει να ελαχιστοποιείται με την κατάλληλη προετοιμασία
- Έρευνες πρέπει να διεξάγονται μόνον από επιστημονικά καταρτισμένους ερευνητές
- Οι συμμετέχοντες στην έρευνα θα πρέπει να διατηρούν πάντοτε το δικαίωμα να αποσυρθούν από τη διαδικασία
- Οι ερευνητές θα πρέπει να είναι προετοιμασμένοι να τερματίσουν την έρευνα σε οποιοδήποτε στάδιο αν υπάρξουν ενδείξεις ότι η συνέχιση των διαδικασιών ενδέχεται να επιφέρει τραυματισμό, αναπηρία ή θάνατο συμμετέχοντα

Επίσης, κατά την αξιολόγηση της αίτησής σας, η Επιτροπή θα βασιστεί στις Γενικές Αρχές Δεοντολογίας της Αμερικανικής Ψυχολογικής Ένωσης, Α ("Ωφέλεια και αποφυγή βλάβης") και Ε ("Σεβασμός των δικαιωμάτων και της αξιοπρέπειας των ανθρώπων"):

- Οι ψυχολόγοι προσπαθούν αφενός να ωφελούν αυτούς με τους οποίους συνεργάζονται και αφετέρου να μην προκαλούν βλάβη. Στις επαγγελματικές τους δραστηριότητες, οι ψυχολόγοι προσπαθούν να προστατεύουν την ευημερία και τα δικαιώματα των ανθρώπων με τους οποίους συνεργάζονται επαγγελματικά και οιαδήποτε άλλων εμπλεκόμενων ατόμων, καθώς και την καλή κατάσταση των πειραματόζωων. Όταν προκύπτουν συγκρούσεις στις υποχρεώσεις ή τις αρμοδιότητες των ψυχολόγων, εκείνοι επιχειρούν να επιλύσουν τις διαφορές αυτές με υπευθυνότητα, αποφεύγοντας ή ελαχιστοποιώντας τυχόν βλάβες. Δεδομένου ότι οι επιστημονικές και επαγγελματικές κρίσεις και πράξεις τους ενδέχεται να επηρεάσουν τις ζωές άλλων, οι ψυχολόγοι βρίσκονται σε επαγρύπνηση και ελέγχουν προσωπικούς, οικονομικούς, κοινωνικούς, οργανωτικούς, ή πολιτικούς παράγοντες που μπορεί να οδηγήσουν σε κατάχρηση της επιρροής τους. Οι ψυχολόγοι προσπαθούν να έχουν επίγνωση των πιθανών επιδράσεων της δικής τους σωματικής και ψυχικής υγείας στην ικανότητά τους να βοηθούν αυτούς με τους οποίους συνεργάζονται.

- Οι ψυχολόγοι αναγνωρίζουν και σέβονται διαφορές πολιτισμών, ατομικών χαρακτηριστικών και ρόλων, συμπεριλαμβανομένων διαφορών που σχετίζονται με την ηλικία, το φύλο, την ταυτότητα φύλου, τη φυλή, την εθνότητα, την κουλτούρα, την εθνική προέλευση, τη θρησκεία, το σεξουαλικό προσανατολισμό, την αναπηρία, τη γλώσσα και το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο και λαμβάνουν τους παράγοντες αυτούς υπόψη τους όταν εργάζονται με μέλη τέτοιων ομάδων. Οι ψυχολόγοι προσπαθούν να εξαλείψουν την επίδραση που μπορούν να έχουν πάνω στην εργασία τους προκαταλήψεις που βασίζονται σε αυτές τις διαφορές και, εν γνώση τους, δεν συμμετέχουν ούτε εγκρίνουν δραστηριότητες άλλων, οι οποίες βασίζονται σε τέτοιες προκαταλήψεις.

ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ

Ο Κώδικας Δεοντολογίας του Συλλόγου Ελλήνων Ψυχολόγων	http://www.seps.gr/code.html
Ο Κώδικας Δεοντολογίας του European Federation of Psychologists' Associations	http://www.efpa.eu/ethics
Αρχές δεοντολογίας της American Psychological Association	http://www.apa.org/ethics/code/index.aspx
Αρχές δεοντολογίας της British Psychological Society	http://www.bps.org.uk/the-society/code-of-conduct/code-of-conduct_home.cfm
Αρχές δεοντολογίας του International Union of Psychological Science	http://www.iupsys.net/index.php/resources/ethics
Universal Declaration of Ethical Principles for Psychologists	http://www.iupsys.net/index.php/resources/ethics/177-universal-declaration-of-ethical-principles-for-psychologists-
Κώδικες δεοντολογίας άλλων χωρών	http://www.iupsys.net/index.php/resources/ethics/131-list-of-codes-of-international-organizations-
Ο Κώδικας της Νυρεμβέργης (1947)	http://ohsr.od.nih.gov/guidelines/nuremberg.html
Η Διακήρυξη του Ελσίνκι (1964)	http://www.wma.net/en/30publications/10policies/b3/index.html
"Protection of Human Subjects" από τον Κώδικα Ομοσπονδιακών Κανονισμών των ΗΠΑ.	http://ohsr.od.nih.gov/guidelines/45cfr46.html